

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א

שנאמר ב"ש"ה"ק

מלחמת היצר

הכל מגיע לו, ואין דבר שיוכל לעצור אותו מלמלא את רצונו, אך האמת היא שכולנו קרוצי חומר שנבראו מטיפה סרוחה וסופנו לחזור אל האדמה אשר לוקחנו משם, וא"כ אין לנו שום זכות עלי אדמות ואין משהו שאנו זכאים בו מלבד מה שנקבע לנו משמים, ומה לנו לחמוד את הדברים שאינם שייכים לנו ולחשוב כאילו יש לנו זכות בהם.

טבע האדם הוא לראות את עצמו כאילו הכל מושג תחת רגליו, והאחרים שסביבתו הם רק נספחים שגם להם ישנה איזו זכות קיום מסויימת... וכעין זה היה מרן המשגיח הגר"י לוינשטיין רגיל להביא מדברי הזוה"ק, שטבע האדם לחשוב כאילו האי עלמא דיליה הוא לדרי דרין, הכל שלו והוא עתיד לחיות כאן לנצח נצחים.

אם האדם היה מבין שהוא בא רק מטיפה סרוחה וכל העולם הוא 'עולם שאינו שלו' זה עצמו היה מונע אותו מלהיסחף אחרי התאוות ולהבין שהם אינם נוגעות אליו, וכבר הבאנו ציור בזה מהטבע המצוי אצל רוב בני אדם, שיכולים לעבור על חמורות שבחמורות אך לעולם לא ישלכו בדברים שהושרשו בהם מקטנות והרגילו אותם שיש כאן גבול שאינם יכולים לעבור.

אין למשל בחור שיקום ויכנס לבית המדרש בבוקר מבלי שימצא את כיפתו, על אף שכל האיסור הוא בין דרבנן למנהג, וכמו"כ אין מי שימחר ללמוד עם החברותא על חשבון ברכהמ"ז, כי כך כ"א הורגל - שלא הולכים בלי כיפה, וכשאוכלים מברכים, וכיון שהדבר מצוי מעבר לנקודת בחירתו של האדם אין לו נסיון בו ולא קיימת אצלו תאוות לעבור עליו, וכיון שכן - אם היה מתייחס כך לכל עניני העולם ומבין שהם לא שייכים אליו לא היה חומד אותם מלכתחילה והיה ניצל מה'גאוה' - לכבוש עולם שאינו שלו.

'ולאן אתה הולך' - למקום עפר רימה ותולעה'

כבר הוקשה לעיל מדוע מה שעתידי להיות אמור להשפיע על האדם בהווה, והיאך מה שסופו ללכת למקום עפר רימה ותולעה יכול לגרום לו שלא לחפוף בכל התענוגים ולהבין שהכל הבל ורעות רוח.

אך האמת היא שאין ספק בעולם שאם היה מונח לפני אדם דבר מה טוב למאכל ותאוה לעיניים, אך היה ידוע לו בבירור שכשיאכל את המאכל תכאב בטנו לאחר מכן למשך שעות ארוכות, לא היתה עולה בליבו מלכתחילה תאוה לאותו מאכל, הואיל וכדאי לו למנוע את עצמו מהנאה של רגע בכדי שלא לסבול כאבים עזים אחר כך.

ועל כך אומרת המשנה 'דע לאן אתה הולך' - למקום עפר רימה ותולעה', וכוונת התנא היא לסבל שעתידי האדם לסבול לאחר מיתתו אם בעודו בחייו נמשך אחרי התאוות, שכאשר ידע זאת ויבין מה יעלה בגורלו תתפוגג לו כל תאוותו והיתה כלא היתה.

וזהו הרמז במילות המשנה 'מקום עפר רימה ותולעה', וכפי האמור בגמ' בשבת (קנא:) על אותם שמניחים דברי תורה ועושים כל ימיהם כחגים, "לאחר שלשה ימים כריסו נבקעת ונופלת לו על פניו ואומרת לו טול מה שנתת בי", ובגמ' בברכות אמרין על המיתות הקשות שהם 'כחירותא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא, ואיכא דאמרי כפיטורי בפי ושיט', והיינו דברים שקשה מאד לתלוש אותם זה מזה, כמו ענפים המסובכים בתוך צמר או כמו עץ של ספינה שצריכים לתוקעו במדוייק בתוך הנקב, מה שאין כן מיתת נשיקה שנאמרה אצל הצדיקים היא 'כמשחל ביניתיא מחלבא' - כמו משיכת שיערה מחלב.

ושמעתיה מאחי הגר"י שליט"א שהביאור בזה הוא שאצל מי שהיה דבוק כל ימיו בתאוות העולם, קשה עד מאד לגוף להפרד מן החיים ולכן המיתה מייסרת אותו כל כך עד שהגוף אינו מסוגל להתנתק וצריכים כביכול לדחוף אותו בכח, מה שאין כן אצל הצדיקים שהפרידו את התאוות מעצמם כבר בחיי חיותם, המיתה היא דבר קל 'כמשחל

עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לירי עבירה, דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, מאין באת מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא (ג', א').

'דע מאין באת' - מטיפה סרוחה'

ברמב"ם וברבינו יונה ביארו שהוראת המשנה 'דע מאין באת' באה כנגד מידת הגאוה, ש"בזמן שתסתכל מאין באת - המחשבה תגרום לך להיות שפל רוח ותנצל ממדת הגאוה שנאמר בה 'תועבת ה' כל גבה לב', ולעומת זאת הציווי 'לאן אתה הולך' בא כנגד אהבת התענוגים, כי תחשוב בלבך לאן אתה הולך לא תחפוף בכל התענוגים כי לרימה אתה טורח, גם כל עושר וכבוד תבזה בעיניך וכל טובה תבהיל כי הכל הבל ורעות רוח" וכו'.

ולכא' יש להבין היאך באמת הידיעה 'מאין באת מטיפה סרוחה' גורמת לאדם שלא יתגאה, והלא כל אדם יודע את פחיתות ערכו ובכל זאת מתגאה ביכולות ובכוחות שיש בו באותה שעה, ומה שבתחילת דרכו היה רק טיפה סרוחה אינו סיבה עבורו מדוע לא להחשיב עצמו בעצמו ולחשוב כי לו נאוה תהילה.

עוד צ"ב על המשך דברי המשנה 'ולאן אתה הולך' - למקום עפר רימה ותולעה' מדוע זו סיבה לאדם שלא לרדוף אחרי התענוגות, והלא סוף סוף כעת הוא יכול ליהנות ולמלא את תאוותו ומאי אכפת ליה מה יהיה בסופו, עכשיו הוא נהנה ועכשיו טוב לו, ומדוע שלא יאמר אכול ושתה כי מחר נמות.

ולא זו בלבד, אלא שגם אם עצם העובדה שהתענוגים ייפסקו בשלב כל שהוא היתה אמור לעצור את האדם מבעוד מועד, מהי הדגשת המשנה על 'מקום עפר רימה ותולעה', דמאי שנא לאיזה מקום יילך בסוף, בין אם כך ובין אם כך התענוגים לא יהיו איתו לעולם ולא במותו יקח הכל.

וראשית כל נראה שמה שכתבו הרמב"ם ורבינו יונה שהמחשבה 'מאין באת' מציילה את האדם ממידת הגאוה - אין הכוונה למידת הגאוה פשוטה כמשמעה אלא לחמדת התאוות והיחס הנכון לעולם, שהאדם יבין שהוא אינו תושב קבע ואין לו זכות בכל דבר שקיים בבריאה.

וביאור הענין, דהנה ידועים דברי הגמ' בנדרים (ט): על שמעון הצדיק, שראה נזיר שבא מן הדרום ושאלו למה הוא עומד להשחית את שערו זה הנאה, ואמר לו הנזיר שהיה רועה צאן, ונסתכל המי המעין כשהלך להשקות את הצאן ופחו עליו יצרו, ואמר לו "רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך - במי שהוא עתיד להיות רימה ותולעה, העבודה שאגלחך לשמים".

ויש לדקדק בלשון אותו נזיר מדוע אמר ליצרו 'למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך', והרי לכא' אין כאן כלל נידון של 'גאוה' אלא של 'תאוה', להסחף אחרי היצר ולהטרד מן העולם.

וע"ז כבר הבאנו את דברי האב"ע על מצות לא תחמוד (שמות כ', י"ד) שהקשה היאך שייך לצוות על דברים שבלב, והלא ליבו של האדם אינו מסור בידו תמיד בידו מה לרצות וכיצד, וביאר שם האב"ע שהאדם אינו חומד לעולם דברים שאינו בהישג ידו ואין לו שום סיכוי להשיגם, והואיל והדברים הללו מופקעים אצלו עולים על דעתו, וממילא על זה ציוותה התורה 'לא תחמוד' - דע לך שמה שנמצא אצל השני אינו שייך אליך כלל, וא"כ מה לך לחמוד זאת ולחשוב שזה מגיע לך.

ולכן השכיל הנזיר לקרוא ליצרו בשם 'גאוותן' ולהבין שכל שורש התאוה מגיעה ממידת הגאוה, שהאדם חושב כאילו העולם שייך לו,

בינייתא מחלבא', הואיל ונשמעתם כבר רוצה לעלות מאליה ואין מה שיעכב בעדה.

ועי' עוד בהמשך דברי הגמ' בשבת שם דקשה רימה לבשר המת כמחט בבשר החי, ואחר כך מביאה שם הגמ' "משל למלך שחלק בגדי מלכות לעבדיו, פקחין שבהן קיפלום והניחום בקופסא טפשים שבהן הלכו ועשו בהן מלאכה, לימים ביקש המלך את כליו, פקחין שבהן החזירום לו כשהן מגוהצין, טפשין שבהן החזירום לו כשהן מלולכלין, שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת טפשין" וכו'.

ובאמת כל ענין עונשי הגיהנם לעתיד לבוא לא יהיה עונש בעלמא אלא אמצעי מחוייב בשביל לנקות את האדם ולהכין אותו לעולם הבא, כי האדם מגיע למעלה עם כל הלכלוכים שלכלך את נשמתו בעולם הזה ואין לה את היכולת לזכות לעינוגים הרוחניים שמצפים לה, ורק על ידי היסורים שתעבור אז היא יכולה להתנקות ולחזור למה שהיתה בתחילה, וכפי מידת התאוות כך מידת הכיבוס וההרתחה שתזדקק להם.

וזהו גם ענין עונש 'כף הקלע', שודאי אין עניינו מסירה בעלמא מהכא להתם ומהתם להכא, אלא כמו שביאר המגיד לבית יוסף בספר 'מגיד מישרים', שכיון שהאדם הרגיל את עצמו להמשך אחרי התאוות בחיי חיותו, גם לעתיד לבוא לא תהיה לו את היכולת להתנתק מהם וכל תאוה תמשוך אותו לכיוון שלה, תאוה הכבוד לכיוון זה ותאוה האכילה לכיוון אחר וכן הלאה והלאה, והיסורים הללו - להמשך מכיוון לכיוון בלי למצוא מנוח - הם יהיו העונש הנורא של 'כף הקלע'.

מעשה אם יצייר האדם לעצמו מה עתיד להיות איתו לאחר מיתתו, כל יחסו לתאוות העולם ישתנה ולא תהיה לו משיכה אליהן, ואם כי כבר אמר מרן המשגיח שליט"א שלא לדבר עם בחורים צעירים על יום המיתה, מכל מקום ודאי שצריכים מודעות מסויימת מאין באנו ולאן אנו הולכים, ולקבל את היחס הנכון לחיים החולפים בעולם הזה.

ומצינו שיוסף הצדיק אמר לפרעה לאחר שפירש לו את חלומותיו 'ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על ארץ מצרים' (בראשית מ"א, ל"ג), ויש להעיר מדוע נצרך דוקא 'איש נבון וחכם' בכדי לכלכל את הארץ ולאסוף את התבואה, הן לכאוף לא זקוקים בזה אלא לאדם בעל כושר ארגון וכדו' שיוכל למלא את התפקיד, וביאר הגר"א לאפיאן זצ"ל שבכדי להרגיש כבר בשבע שנות השבע את שנות הרעב הצפויות לבוא צריכים דוקא 'איש נבון וחכם', כלומר רק אדם כזה שיוכל לראות את הנוולד ולהרגיש כבר עכשיו שעתידי להיות אחרת...

וכבר קיי"ל שרקב המת מטמא טומאת מת גמורה לכל דבר בשיעור של מלא תרוד, כלומר מלא כף יד של רקב עצמות, וביארו הראשונים דהיינו משום שזוהי צורת האדם, והביאור הוא כפי שנאמר בירושלמי בנזיר (פ"ז ה"ב) שלאחר מאה עשרים שנה מאז הקבורה זה כל מה שנשאר מן האדם - מלא תרוד, הא ותו לא מיד.

אם כן גם בעוד האדם בשיא תוקפו וגבורתו יכול הוא להבין לפחות את ההבנה הבסיסית כי צבא הוא לאנוש עלי ארץ וכימי שכיר ימיו, אף אחד

לא חי כאן לנצח, ובעוד לא יותר ממאה שנה כבר לא יהיה מצבו כמו עכשיו, וממילא לו יחכם ישכיל זאת ויבין לאחריתו, לשים עיניו בראשו ולדעת שסוף דבר הכל נשמע והכל למיתה הם עומדים.

'ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון'

כתב רבינו יונה וז"ל, "כי איך יחטא האדם אם יחשוב לפני מי עתיד ליתן דין וחשבון וכו', כי יתבייש בושתי גדול... כי בהתבייש הנפש אחר שנתפרדה מן הגוף - הבושת היא גדולה מהבושת בעוונה שמה, כי טבע הגוף משכח וכי יעשה האיש דבר כיעור ויתבייש עליו מבני אדם לשנה או לשנתיים ישכח הדבר וילך הבושה מעליו... אך בהיות הנפש לבדה אין שכחה לפני כי כולה ברה וזכה ואין שום טבע מהגשמים בתוכה, ושמתביישת לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה לעולם ולעולמי עד תעמוד בבושה באותה שעה שהיתה עומדת לפניו וכמו הפעם ההוא תעמוד מבוישת לעולם, וזהו שאמרו רז"ל אי לאותה בושתי או לא לאותה כלימה, לכן על כל פנים המעלה על לבו דברים אלה לא יבוא לידי עבירה".

ומבואר בדברי רבינו יונה שהבושה שיתבייש בה האדם לעתיד לבוא תהיה בושתי תמידית לנצח נצחים שלא תפוג לעולם מאותה עוצמה שבה היתה בתחילה, ואף שבעולם הזה האדם שוכח מהדברים המביישים אותו ובושתו חולפת ככל שעובר הזמן, מכל מקום הוא יכול לצייר לעצמו ששם בעולם הבא תהיה אותה בושתי במדרגה כפולה ומכופלת ובצורה שלא תחלוף לעולם, כיון ששם אין שכחה וכל דבר נשאר לנצח.

לא זו בלבד אלא שבתרגום יונתן בסוף קהלת כתב וז"ל; "סוף פתגם דאיתעביד בעלמא בצנעא - כולא עתיד לאתפרסמא ולאשתמעא לכל בני אנשא", כלומר שגם מה שהאדם עושה בחדרי חדרים כשאין איש רואהו עתיד להתפרסם לעתיד לבוא לעין כל ללא יוצא מן הכלל, ויראו זאת כל אנשי העולם מגדול ועד קטן כולל אנשי עירו, בני משפחתו וכל מכריו וידידיו, ואז כבר לא יוכל עוד להחביא את כל מה שהתאמן להסתיר במשך כל ימי חייו.

ונראה שאז לא תהיה זו חשיפה ופרסומת בעלמא לכל יצרי מעללי איש, אלא כיון שהעולם הבא יהיה כולו רחני בלי עיכוב של החומר אם כן כל עבירה וכל מעידה תראה בחוש על גבי האדם בלי יכולת להסתירה, וכל אחד שיאירו יידע בדיוק מהי העבירה שעבר, וכמו פצע פתוח ומדמם שמעידי בגלוי על המכה שהאדם קיבל.

וברור שאם האדם יצליח לצייר זאת לעצמו בחוש והוא בעודו - לא יהיה מסוגל לחטוא, והדרך לצייר זאת היא על ידי יצר הכבוד המונח בלב כל אדם, וכמו שאמר רבי יוחנן לתלמידיו (ברכות כח): "יה"ר שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, אמרו לו תלמידיו עד כאן, אמר להם ולוא, תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם".... וכאשר הידיעה תעמוד על לב האדם אז אכן יידע מה למעלה ממנו ולא יבוא לידי עבירה.

הדרך לזכות לעריכות התורה וידיעתה

אלמוני, מי דיבר מה ומי עשה מה, אלא הכל הכל סביב התורה - ר"מ מסויים לא דיבר היום כל כך לענין, ובחור אחר הוציא את הסברא מהקשרה, וכל שאר כיו"ב... **כמובן שזוהו איסור גמור, אך עכ"פ ראו היכן מונח הראש של הבחורים, כל הדיבורים היו סביב הנושא של התורה, ותורה, ותורה.**

הרבה פעמים אברכים ובחורים מתלוננים על 'טעם בלימוד', למה אין חשקת התורה מספיק ולמה לא זוכרים מה שלומדים וכו', צריך לדעת שאין לזה פתרון קסם, **מי שחי ברחוב ונכנס ללמוד בסד"א - אין סיבה שהוא ירגיש את טעם התורה ויזכור אותה, זה לא יכנס לתוך לבו, הוא חי בחוץ, ברחוב. התורה היא לא חכמה בעלמא אלא חיבור לקב"ה, ורק מי שיחיה חיים של תורה יוכל לחוש בערבותה ולזכרה.**

לאחרונה הזמנתי לשאת דברים בישיבה שאינה נמנית עם החוגים הליטאיים, וביקשוני לדבר בשפת האידיש. כשניגשתי אל העמוד פתחתי ואמרתי: 'ביקשו ממני כאן לדבר ב'מאמע לשון', ואכן המ'אמע לשון' שלי היא האידיש. **אך ברצוני להקדים שיש לי גם 'טאטע לשון', וה'טאטע לשון' שלי הוא... ארמית. זו היתה השפה של אבא זצ"ל שאותה שמענו ממנו כל הזמן - ארמית, אב"י ורבא, רבינא ורב אשי'...**

וזהו התפקיד המוטל עלינו: לחיות חיים אחרים. חיים שלמים. חיים של תורה, כשהתורה היא הממלאת את החיים. רק כך ניתן להרגיש בעריבות התורה ולזכות לידיעתה ולקניינה.

התורה נקראת תורת חיים, יש חיים של תורה, מצות תלמוד תורה אינה רק 'ללמוד' אלא 'לחיות' תורה, שהאדם יהפוך לאדם של תורה. שיחיה חיים של תורה, ושהוא עצמו יהיה חפצא של תורה. כי אכן, יש חיים ויש חיים. יש חיים למעלה מן השמש, חיים מרוממים ונעלים על כל תהילה, ויש חיים אחרים - שבהם האדם חי את העולם כפי שהוא, ותוך כדי כך הוא מנכס לעצמו תורה ומצוות. ואין שום השוואה בין שני סוגי החיים. אדם שהופך את החיים לחיי תורה הרי הוא חי חיים טובים וגבוהים הרבה יותר, הן בעולם הזה והן בבא, וניתן לראות עליו היאך הוא איש אחר ממש, הקרוץ מחומר שונה בתכלית. (אחד מהראשונים מכונה 'אשתורי הפרח' וזאת ע"פ לשונו בהקדמת ספרו כפתור ופרח - 'אמר העבד העברי איש תוריי ברבי משה הפרח'. הוי אומר, ששמו לא היה 'אשתורי' אלא 'איש תוריי', והוא כינה את עצמו על שם תורתו - 'איש תוריי'. איש שהוא עצמו איש של תורה, על שמה הוא נקרא ובה הוא מתכנה).

אדם שחי חיים של תורה - ממילא כל חייו הם מקשה אחת של תורה. זה מה שתופס לו את הראש וזה מה שמעסיק אותו כל היום, ולא רק מחמת שכך היא מצות התורה - אלא משום שאלו הם חייו. ואף בעידנא דלא עסיק בה, כל סדר היום מסתובב סביבה, וכל דבר נקבע כפועל יוצא ממנה. לדוגמא, גם בבחורתי כשלמדתי בישיבת פוניב' דיברו לשון הרע. זה לא היה מחזה נדיר לשבת בחדר אוכל ולשמוע רח"ל דיבורי סרה פה ושם... אך על מה היה הלשון הרע? הלשון הרע לא היה על פלוני ועל